

A CENTRALISTÁKRÓL

KARÁCSONY ANDRÁS

Az MTA-ELTE Jegtörténeti
Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

PROF. DR. KARÁCSONY ANDRÁS

Az MTA-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT
TUDOMÁNYOS FŐMUNKATÁRSA

KARACSONY@AJK.ELTE.HU

2022. április 11.

A centralisták tevékenysége, noha rövid ideig tartott, de rányomta bélyegét a magyar liberalizmus 19. századi történetére. A centralisták egy baráti társaságból nőttek ki. Eötvös József, Szalay László, Trefort Ágoston és Csengery Antal alkotta e társaság magvát, de Kemény Zsigmond, Madách Imre és Pulszky Ferenc is rokonszenvezett velük. Szemere Bertalan inkább külső segítőként támogatta őket.¹

Az 1830-as 40-es évek fordulójától felerősödtek a magyar politikai gondolkodásban a reformtörekvések. Széchenyi és Kossuth (illetve követőik) mellett markánsan jelent meg a centralisták köre. A két vezéregyéniség: Eötvös József és Szalay László határozottan képviselt

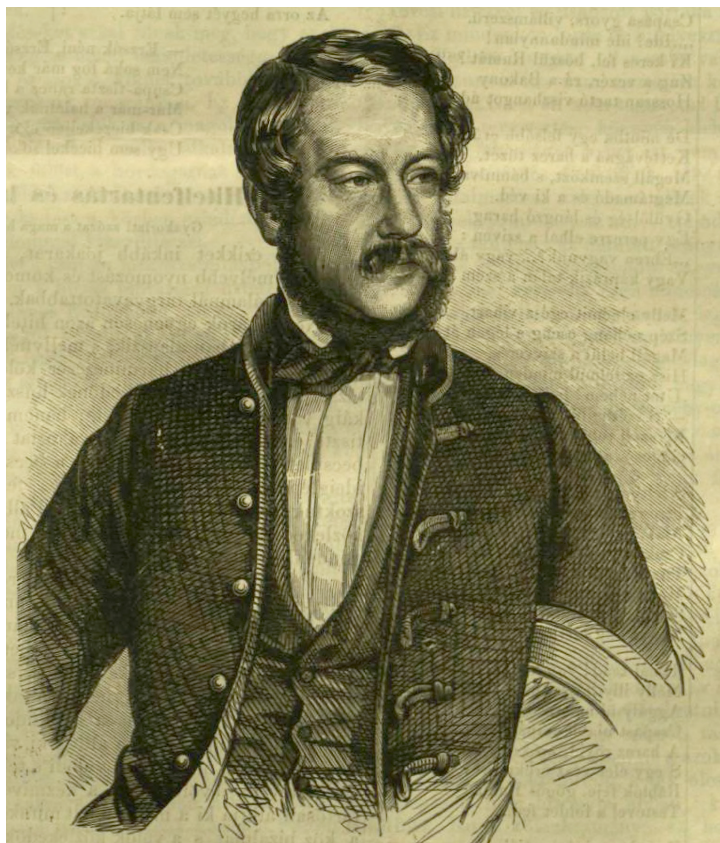
álláspontjukkal megbontotta az ellenzék egységét. A későbbiekben egyébként Eötvös megpróbálta ezt az egységet helyreállítani. A centralisták a megyei politikába beágyazottsággal nem rendelkeztek. Csengery hangsúlyozta: ügyeket kell szolgálni, amivel mintegy személytelenítette a politizálást. A centralista csoportot politikailag aktív értelmiségi csoportosulásként értelmezhetjük talán a legpontosabban.

A centralisták is, miként más ellenzéki gondolkodók, a polgárosodást tűzték ki célul. A polgárosodás kívánalmát nem kapcsolták össze a függetlenség gondolatával, azaz reformjaik nem érintették Bécs meghatározó szerepét. Erőteljesen kritizálták a megyei politizálást, noha abban kifejeződött valamiféle autonómia, ám a megyei közgyűlésben mint *intézményben* a polgárosodás gátját látták. A polgárosodás természetesen nemcsak az ő szívügyük volt, hanem az ellenzék szélesebb köréé, így Széchenyi és Kossuthé is. A polgárosodás tekintetében mindenki külföldi mintákat keresett, s ebben a nyugat-európai gondolkodók műveire illetve a külhoni utazásaik tapasztalatára támaszkodtak. Gyakorlatilag két lehetséges példa merült fel az akkori ellenzék világában: Anglia és Franciaország példája, vagyis, hogy ezekben az országokban miképp és milyen intézményrendszerben valósult meg a polgárosodás. A centralisták, a többi reformer politikustól eltérően a francia példát tartották követendőnek, ami

egyértelműen a központosítást favorizálta.

Amikor Kossuthnak le kellett mondania a Pesti Hírlap szerkesztéséről,

akkor azt a centralisták vették át. A főszerkesztő Szalay László lett, majd hamarosan Csengery Antal váltotta e pozícióban. Így a Pesti Hírlap nyilvánosságot biztosított számukra és ebben a nyilvánosságban nagyobb hatóerővel hirdethették a központosítás programját. Szalay *azonnaliként* követelte a központosítás megvalósítását, míg Eötvös óvatosabb stratégiát javasolt. Úgy gondolta, hogy az átalakulás csak lassabban és részletekre bontva valósítható meg. Arra is tekintettel kell lenni, hogy mi az, amit elfogadnának a többi ellenzékiek illetve a bécsi udvar. A centralisták többsége azonban Szalay elképzelését követte, vélhetően azért is, mert tartottak attól, hogy hirtelen kedvezőtlené változik a politikai helyzet. Hamar megromlott a viszonyuk a reformellenzék jelentős részével. Ők egyébként az Eötvös féle „fontolva haladást” sem fogadták el. A viszonyok megromlásához a centralisták vitastílusa is hozzájárult. A centralisták egyszerre akarták megvalósítani az ismeretterjesztést (miként történt a polgárosodás Nyugaton és milyen eszmék, intézmények voltak fontosak) és a saját nézetük melletti politikai agitációt. Széleskörű ismeretanyaguk természetesen pozitívan értékelhető, ám ugyanakkor ebből egy erőteljes doktriner hajlam, stílus is következett, aminek következtében nem

hogyan nem bővült a követők köre, hanem látványosan csökkent. Ezt nagyon jól mutatta a Pesti Hírlap példányszámának drasztikus csökkenése is (kb. egy tizedére csökkent). Eötvös javaslatára – hogy az ellenzéki egység megmaradjon – a Pesti Hírlap 1846-tól a megyerendszer védelmezőinek is teret adott. Ez javított az ellenzéki belüli pozíciójukon, ám nem tartósan.

A centralisták nem sérelmi politizálást űztek, hanem a polgárosodás akadályainak lebontására koncentráltak, és ezt az intézmények átalakításában látták. A centralisták úgy látták, hogy ha a megye túlzottan erős, akkor független tartománnyá torzul, épp azért fontos a központi kormányzás, hogy az egyén szabadsága biztosított maradjon. A municipalisták szerint a reformoknak a megyerendszer reformjából kell kiindulni. A megyerendszertől, ami az önkormányzatiságot, az autonómiát hordozza. A centralisták viszont az országgyűlés munkáját állították középpontba, s úgy látták, hogy ezt a megyei követutasítások akadályozzák, ami csak úgy számolható fel, ha magának a megyei közgyűlésnek az intézményesített hatalmi súlya csökken.

Az 1843/1844-es országgyűlés csalódást okozott, csak kevés javaslatot fogadott el az országgyűlés, amelyek közül azért kiemelkedett a magyar nyelvnek mint államnyelvnek az elfogadása. A sikertelenséget részben a kormány maradiságával, részben a Kossuth és követői

radikalizmusával magyarázták az ellenzéki politikusok. Eötvös, híven a fontolva haladás elvéhez, ebben is eltért kortársaitól, ő a közteherviselés elvének kimondását jelentős sikerként értékelte. Szalay szintén nem merült el a sikertelenség hangulatában, hanem azonnal programot fogalmazott, mely szerint a következő országgyűlésnek alapvető feladatai lesznek: az évenkénti országgyűlés összehívásának törvényi rögzítése, az alkotmányos központosítás elvének elfogadása és a követutasítási jog eltörlése.

Csengery a községek kérdésköréről publikált több cikket. Úgy vélte, hogy a helyi kérdésekben a nép is képes döntést hozni, hiszen saját közvetlen érdekeit ismeri. Sőt mindenki „legjobban végzi öndolgait”. Kossuth szabadságfogalmával egyetértésben még azt is kifejtette, hogy a „szabad községi rendszer első láncszem, mely a család után az embert a státushoz fűzi; 's tanítván mások' javáért is tenni, áldozni, – ezáltal a hazafiságnak, szabadságnak elemi iskolája”². A megyékkel ellentétben pedig a község – mérete miatt – nem jelent veszélyt az államra, hanem annak oltalmára szorul. A községben a nép saját ügyeire közvetve, választás útján gyakorolhatja befolyást. Ehhez két testületet kellene választani, egy tanácskozót – képviselő-testület – és a Csengery Antal által tanácsnak is nevezett, végrehajtó tisztviselői kart. Eötvös is foglalkozott ezzel a kérdéskörrel a *Népképviselő és annak*

akadályai című cikksorozatában.³ Amellett érvelt, hogy a közdolgok intézését képviselőkre bízó nép csak választásokkor avatkozhat a közügyekbe. Ellenkező esetben ugyanis a képviseleti rendszer csak névleg létezik (itt is látható a követutasítási rendszer elutasítása).

Egyik legfontosabb szövetségesük Szemere Bertalan volt, akinek eszméi közel álltak a centralistákéhoz. Szalayhoz is nagyon jó személyes viszony fűzte. Azt tanácsolta, hogy a napi kérdésekkel intenzívebben foglalkozzanak, azaz ne csak elvi szinten közelítsenek az intézmények problematikájához. A centralisták két malomkö között őrlődtek: egyfelől a saját elképzeléseik határozott képviselése, másfelől az ellenzék egységesítésében való egyetértés. Gyakorlatilag 1848 őszén megszűnt a centralista kör mint olyan, jelentős tagjai (Szalay, Eötvös, Trefort) elhagyták az országot. Szalay 1855-ben tért vissza, és ekkor már csak a történetírás kérdéseivel foglalkozott. Eötvös 1853-ban tért haza. 1861-től újra részt vett a politikában, Deák Ferenc követőjeként miniszteri szerepet is vállalt a kiegyezést követően.

A centralisták példája azt mutatja, hogy nem elég a politikai reformok híveinek erősítésében az olvasottság, a külhoni tapasztalatok megosztása, de ez több kompromisszumot kívánt volna. Noha jól ismerték a hazai valóságot, de nem számoltak – illetve csak rövid ideig – a reformellenzéken

belüli másféle álláspontok képviselőinek szintén mély elkötelezettségével. A tudásból, a megismerésből/felismerésből nem automatikusan következik a helyes cselekvés. Nemcsak elvi alapállásból kell hirdetni eszméket, hanem figyelni kell a címzetteknek is, *gyakorlati tudásra* is szükség van – ami kevésbé jellemezte őket. Annyi eredményt azonban elértek, hogy Eötvös hatására került be az Ellenzéki Nyilatkozatba a parlamentáris kormányzás követelménye. A központosítás tehát nem abszolutizmust jelentett számukra, hanem azt, hogy a társadalom életét szabályozó intézményrendszer hierarchikusan épül fel, így a csúcson lévő kormányzat is ellenőrzés alá, mégpedig a parlament ellenőrzése alá

Hivatkozások:

¹ A centralistákról két fontos monográfia: Gábori Kovács József: *A centralista Pesti Hírlap politikai stratégiái. 1844-1847.*, Budapest, Argumentum Kiadó, 2016., Fenyő István: *A centralisták: Egy liberális csoport a reformkori Magyarországon.* Budapest, Argumentum Kiadó, 1997.

² Csengery Antal: *Töredék eszmék a községek rendezése körül II*, Pesti Hírlap 1845. május 22., 472. sz., 333. old.

³ Eötvös József: *Népképviselő és annak akadályai I-III*, Pesti Hírlap 1845. május 1., 461. sz., 285 old.; Pesti Hírlap 1845. május 2., 462. sz., 289 old.; Pesti Hírlap 1845. május 4., 463. sz., 293 old.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Szalay László <https://images.app.goo.gl/3SVMutMB2JDWJshq9>
2022. 03. 18.